

En tur på Varangerhalvøya

Av tannlege Torbjørn Guldseth

Bokhylla hjemme inneholder for det meste biografier, bøker om språk eller historie. Hvis jeg skal velge en favorittforfatter, må det bli Alf R. Jacobsen.

Jeg har sikkert lest alle hans bøker. I 2005 utkom *Rød august* som er en dokumentarberetning om partisansvirkningsheten i Øst-Finnmark. Anmelderne ga den 6-er i terningkast: *En forrykende bok av en mesterlig historieforteller* (Nordlys), *Fenger fra første stund* (Finnmark Dagblad), *En bedrift* (VG).

LANGS ISHAVSKYSTEN • Midt på Varangerhalvøya skjærer Syltefjorden seg inn i det øde landskapet. På østsida av fjorden ligger Sundet hvor strøm og hav har gravd ut en kanal som er blitt en fin liggeplass for småbåter og som har gitt stedet navn. Fjorden er full av torsk og hyse, og inne på vidda fins elver og vann med ørret, laks og røye. På grassletta ved Sundet bygde det barnløse ekteparet Alfhild og Andreas Bruvoll ei lita stue i 1930-årene. Nærmeste nabo fantes i Hamningberg, en mils vei unna. Sørveggen på stua var ingen

vegg, men ei diger steinblokk! Ekteparet hadde noen sauer, et par kyr og en hest. Oppe ved Syltevikvannet drev de markaslått, og Andreas ryddet en kjerrevei mellom steinblokkene slik at han kunne bruke hesten til å kjøre hjem høyet. Her levde de sitt enkle, strevsomme liv fram til i mai 1942. Da ble en radiogruppe bestående av to nordmenn og en sovjetisk telegrafist landsatt for å rapportere om konvoiene som forsynte den tyske Lapplandsarmeen. Ekteparet Bruvoll ble trukket inn i stor-krigen.

Veien langs Ishavet til Hamningberg er egentlig en skremmende opplevelse første gang du kjører den. Den slynger seg mellom forrevne klipper og fjellformasjoner i et landskap som ligner det på månen. Skifer og dolomitt i rødbrune farger, svart marmor og olivengrønn sandstein blandet sammen i et virvar. Enkelte klipper er små, mens andre reiser seg lik skjeve hus og tårn. For den som kan geologi, er det sedimentære bergarter fra jordens urtid. Sandsteinslagene ble avsatt på flere hundre meters vannndyp og herdet til faste bergarter. Bevegelser i jordskorpa har gjort at skiferplatene er stablet på skrå, og vind og frost har erodert dem gjennom millioner av år og sprengt dem fra hverandre.

OVER VIDDA TIL SUNDET • Kartet fortalte at vi måtte starte i Sandfjorddalen og gå langs Syltevikvannet, en strekning på en liten mil hver vei. At det var så langt kunne jeg ikke fortelle min kone Reidun, for da ville hun sikkert ikke ha blitt med. Vi måtte først krysse ei lita elv. Reidun turde ikke hoppe fra stein til stein så jeg ble nødt

til å bære henne på ryggen. Det arrangeres visstnok årlige Norgesmesterskap i konebæring, og nå er jeg kvalifisert til å delta. Vi passerte ei hytte tilhørende Vardø Jeger- og fiskeforening. Det er sikkert fint å fangste rakfisk i Syltevikvannet for jeg kunne se at storrøya var inne i sivet. Ved vestenden fant vi slåttemarka til Andreas Bruvoll. En flokk reinsdyr beitet nede ved fjorden. De var villere enn trøndersk tamrein og stakk til fjells straks de fikk se oss. Vi måtte krysse elva igjen, men denne gangen gikk det lettere å få Reidun over. Stranda var nemlig full av drivtømmer fra de russiske flodene slik at jeg lagde ei provisorisk bru. Mellom de store steinblokkene fant vi den gjen- grodde hesteveien til Andreas og fulgte den til den rødmalte stua dukket opp. Turens mål var nådd. Her var stedet jeg så gjerne ønsket å se etter å ha lest *Rød august*. Døra var låst, og huset var preget av manglende vedlikehold. Jeg kikket gjennom vinduet og kunne se at det var to rom og en forgang. En stabel med panelingsbord lå slengt utover, utsatt for regn og vind. Tydeligvis hadde noen hatt planer om å restaurere. Utenfor hytteveggen hadde Andreas snekret sammen en benk, og den tok vi i bruk da vi skulle spise mat. Ei lita regnskur fikk meg til å bruke fjølene til å lage et tak som vi kunne sitte under. Jeg fyrte opp primusen, og serverte mitt turfølge kaffe og brød slik at hun glemte strabassene og kom i godt humør igjen.

Ved fjellfoten bare 200 meter bak Bruvollstua bygde partisanene ei jordgamme av stein og torv. Oppe i fjellsida med utsikt utover havet murte de et skjulested hvorfra de kunne observere skipstrafikken. Den sparsomme vegeta-

sjonen gjorde at det fort ble tråkket opp en sti. Selv i dag, sytti år etterpå, er den godt synlig. Jordgamma og utsiktspos-ten var rast sammen, men rester av bat-terier, antenner, kopper og glass kunne vi fortsatt se mellom steinene. I fjorten måneder holdt partisanene til i Sundet inntil tyskerne i juli 1943 startet opp-ruilingen av de sovjetiske radiogrup-pene på Ishavskysten. Ekteparet Bruvoll var på hjemvei fra Hamningberg da de på avstand oppdaget at radiogammen var funnet og Sundet besatt av soldater. Partisanene hadde rømt i hui og hast. Bare noen hundre meter fra sitt eget hus gjemte ekteparet seg i ei smal kløft, så nært at de kunne høre de tyske stem-mene. Buhunden Sonja måtte de slå i hjel så den ikke skulle avsløre dem ved å bjeffe. Når eget liv sto på spill, fantes ingen annen løsning enn den brutale utvei å avlive det kjære familiemed-lemmet. Etter tre døgn i kløfta ble det så tett tåke at de klarte å stikke seg vekk. I syv uker holdt de til inne i Sandfjorddalen før de besluttet å gå til Båtsfjord. Der lå de ni måneder i dek-ning i et fjøs til krigen var over.

KRIGSHISTORIENS DRAMA • Krigs- historien forteller at av de sytten parti- sanene som drev radiosendinger fra Varanger, ble seksten drept eller tatt til fange. De fire nordmennene og to rus- serne som ble arrestert, valgte alle å samarbeide med fienden i et forsøk på å berge livet. Dette angiveriet resul- terte i at 22 av deres norske hjelpere ble dømt til døden og henrettet. I tillegg ble 31 personer, hvorav ti var kvinner, dømt til fengsel i Tyskland, og over 50 andre ble sperret inne i fangeleire i Nord-Norge. I 1950-åra kom den kal- de krigen som medførte overvåking og spionanklager mot partisankontaktene på Varanger. Men det er en helt annen historie. Den spesielt interesserte kan selvfølgelig lese *Rød august*. Ellers er partisanmuseet i Kiberg vel verd et be- søk.

Tilbake til Sandfjorddalen gikk vi på nordsida av Syltevikvannet der det er lettere å ta seg fram. Uhorvelige sver- mer med mygg ledsaget oss, noe som mitt turfølge likte dårlig. I dalen traff vi en kar som kjente historien godt etter- som hans bestemor hadde hjulpet par-

Bruvollstua i Syltefjord.

tisanene. Han kunne fortelle at ektepa- ret Bruvoll flyttet tilbake til den isolerte stua da freden kom, men i 1948 ble de skilt. Påkjennningene og prøvelsene under krigen hadde ødelagt ekteskapet. Mange år senere flyttet Andreas tilbake alene for å leve sine siste år i Sundet. Men bare noen timer etter at han ble landsatt, kom han fossroende over fjor- den med sine personlige eiendeler i båten. Hva som hadde fått ham til å bryte opp i hui og hast er uklart. Noen rykter sa at det var sett en fremmed ubåt i fjorden samme dag, andre sa at det spøkte i Bruvollstua. Før han døde i 1981, solgte Andreas huset til en mann fra Syltefjord. Han solgte det videre, og i dag er det Finnmarkseien- dommen som er eier. Den som bare hadde visst om salget! Da skulle jeg ha kjøpt den rødmalte stua som har en kampestein til endevegg.